

Ang Kasabutan sa Nagoya Kabahin sa Pagkuha sa mga Kapanguhaang Henetiko ug ang Husto ug Makiangayon nga Pakig-ambitay sa mga Benepisyo gikan sa Paggamit Niini

Pasiuna

Ang mga Sakop niining Kasabutan,

Isip Sakop sa Convention on Biological Diversity, nga pagatawagong dinhi nga “Convention,”

Paghinumdom nga ang husto ug makiangayon nga pagpakig-ambitay sa benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapanguhaang henetiko maoy usa sa tulo ka kinauyukan nga tumong sa Convention, ug pag-ila nga kining maong Kasabutan nagatinguha sa pagpatuman niining maong tumong sulod sa Convention,

Pagmatuod nga ang mga nangibabaw nga katungod sa mga Nasud diha sa ilang mga kiinauyanhong kapanguhaan ug sumala sa probisyones sa Convention,

Paghinumdom sa Artikulo 15 sa Convention,

Pag-ila sa bilihon nga kontribusyon ngadto sa malungtarong kalamboan nga nahimo sa pagbalhin sa teknolohiya ug kooperasyon diha sa pagpalambo sa kapasidad sa panukiduki ug pagbag-o nga nagdugang og bili sa kapanguhaang henetiko sa mga nagalambo nga mga nasud pinasubay sa Artikulo 16 ug 19 sa Convention,

Pag-ila nga ang kasayuran sa publiko kabahin sa ekonomikanhong bili sa kalikopan ug pagkadauya sa kinaiyahan ug ang husto ug makiangayon nga pagpakig-ambit niining maong ekonomikanhong bili ngadto sa mga piniyalan sa nagkadaiyang kinaiyahan maoy pinaka-importante nga insentibo alang sa pagtigum sa nagkadaiyang kinaiyahan ug ang malungtarong paggamit sa mga bahin niini,

Pag-ila sa mahimong papel sa Access and Benefit-sharing sa pagtampo ngadto sa pagtigum ug malungtarong paggamit sa nagkadaiyang kinaiyahan, pagwagtang sa kakabus ug malungtarong kalikopan ug busa nagatampo ngadto sa pagkab-ot sa Millennium Development Goals,

Pag-ila sa kalambigitan sa pagkuha sa kapanguhaang henetiko ug ang husto ug makiangayong pakig-inambitay sa mga benepisyo gikan sa paggamit sa maong mga kapanguhaan,

Pag-ila sa pagka-bililhon sa paghatag og kaseguruhan legal kabahin sa pagkuha sa kapanguhaang henetiko ug ang husto ug makiangayong pakig-inambitay sa mga benepisyo sa paggamit niini,

Dugang nga pag-ila sa pagka-bililhon sa pagpaduso kaangayan diha sa pagsabot-sabit

kalabot sa nahiuyunan nga mga hilisgutanang sa mga tinubdan ug mga mogamit sa kapanguhaan henetiko,

Pag-ila usab sa mahinungdanong papel sa mga kababaihan diha sa Access and Benefit-sharing ug pagmatuod sa panginahanglanon alang sa tibuok nga pagpangilabot sa kababaihan sa tanang ang-ang sa paghimo ug pagpatuman sa mga polisiya kabahan sa pagtigum sa nagkadaiyang kinaiyahan,

Determinado sa dugang nga pag-suporta alang sa epektibo nga pagpatuman sa mga probisyon sa Access and Benefit-sharing sa Convention;

Pag-ila nga ang usa ka binag-o nga kasulbaran ang gikinahanglan aron pagtubag sa husto ug makiangayong pakig-inambitay sa mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapanguhaang henetiko ug tradisyonal nga kahibaloan kalabot sa kapanguhaang henetiko nga nahimutang sa siwasyon nga nagatabok sa mga utlanan sa mga nasud o sa siwasyon nga dili posible nga makadawat o mokuha og nahisayug nga pagtugot.

Pag-ila sa pagkabilihon sa kapanguhaang henetiko alang sa kaseguruhan sa pagkaon, panglawas sa publiko, pagtigum sa nagkadaiyang kinaiyahan ug ang pagpakunhod sa epekto ug pagpahiuyon sa pagbag-o sa klima,

Pag-ila sa espesyal nga kinaiya diha sa nagkadaiyang biyolohikanhong kinaiyahan sa agrikultura, ang iyang managlahi nga kahimtang ug problema nga nanginahanglan og managlahi nga kasulbaran,

Pag-ila sa pag-salig sa usa-g-usa sa tanang mga nasud kalabot sa kapanguhaang henetiko alang sa pagkaon ug agrikultura apil na ang espesyal nga kinaiya alang sa pagkab-ot sa kaseguruhan sa pagkaon sa tibuok kalibutan ug alang sa malungtarong kalamboan sa agrikultura sa konteksto sa pagkunhod sa kakabus ug pag-usab sa klima ug pag-ila sa sukaran nga papel sa International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture ug ang FAO Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture sa maong hisgutanang,

Paghuna-huna sa International Health Regulations (2005) nga gisagop sa World Health Organization ug ang pagkabilihon sa pagpaseguro nga adunay kakuhaan sa mga organismo nga maoy hinungdan sa sakit sa tawo alang sa tumong sa pagpangandam sa publiko kabahin sa ilang panglawas ug ang mga pagtubag niini.

Pag-ila sa padayong buhat sa uban nga mga tigum internasyonal kalabut sa Access and Benefit-sharing.

Paghinumdom sa Multilateral System of Access and Benefit-Sharing ubos sa International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture nga gimugna sa pakig-uyon sa Convention,

Pag-ila nga mga internasyonal nga mga instrumento kalabut sa Access and benefit-sharing kinahanglan magsuporta sa usa-g-usa sa panglantaw nga makab-ot ang tumong sa Convention,

Paghinumdom sa pagka-mahinungdanon sa Artikulo 8(j) sa Convention kabahin sa

tradisyonal nga kahibaloan nga kalambigit sa kapanguhaang henetiko ug sa husto ug makiangayond pakig-inambitay sa mga benepisyo gikan sa paggamit sa maong mga kahibaloan,

Pag-ila sa relasyon kabahin sa kapanguhaang henetiko ug tradisyonal nga kahibaloan, ang ilang dili mahimulag nga kinaiya alang sa mga lumad ug lokal nga komunidad, ang pagkabilihon sa tradisyonal nga kahibaloan alang sa pagtigum sa nagkadaiyang kinaiyaan ug malungtarong paggamit sa mga bahin niini, ug alang sa malungtarong panginabuhian sa mga komunidad,

Pag-ila sa pagkadaiya sa mga kahimtang diin ang tradisyonal nga mga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko gigunitan o gipanag-iya sa mga lumad ug lokal nga komunidad,

Paghuna-huna nga katungod sa mga lumad ug lokal nga komunidad sa pag-ila kung kinsa matuod nga mga naghawid sa tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko sa sulod sa ilang mga komunidad,

Dugang nga pag-ila sa talagsaon nga kahimtang diin ang tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko anaa sa mga nasud, nga mamahimong anaa kini sa oral nga tradisyon, nakasulat o sa ubang porma, nga naghulagway sa bahandianon nga kabilin nga kultura alang sa pagtigum ug malangtarong paggamit sa nagkadaiyang kinaiyahan,

Nag-ila sa United Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, ug,

Pagmatuod nga wala niining kasabutan pagasabton nga nagpaubos o nagwagtang sa mga nagatigbabaw nga mga katungod sa mg lumad ug lokal nga komunidad.

Nagkauyon sumala sa mosunod:

Artikulo 1. Tumong

Ang tumong niining maong Kasabutan mao ang Husto ug Makiangayon nga Pag-inambitay sa mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapanguhaang genetiko, apil na ang tukmang pag-kuha sa mga kapanguhaang genetiko ug ang tukmang pagbalhin sa mga haum nga teknolohiya, diin gihatagan ug pagtagad ang tanang katungod kalabot sa maong mga kapanguhaan ug mga teknolohiya, ug ang tukmang pagpahigayon og pondo, ug busa nagatampo kini sa pagtigum sa nagkadaiya nga kinaiyahan biyolohika ug ang maluntarong paggamit sa mga ginsakpan niini.

Artikulo 2. Paggamit sa mga Pulong

Mga pulong nga nga gipatin-aw sa Artikulo 2 sa Convention on Biological Diversity (CBD) maoy pagagamiton niining maong Kasabutan.

Ug dugang pa, alang sa katuyuan niining maong Kasabutan:

(a) “Conference of the Parties” nagpasabot sa mga Conference of the Parties sa CBD;

- (b) "Convention" nagpasabot sa Convention on Biological Diversity;
- (c) "Paggamit sa mga kapanguhaan mga henetiko" nagpasabot sa paghimo ug pagpanukiduki ug ang pagpalambo sa sa mga henetiko ug/o ang biochemical nga kinaiya sa mga kapanguhaang henetiko, apil na ang paggamit sa biotechnology alang niini sumala sa pag-tuki niini sa Artikulo 2 sa Convention;
- (d) "Biotechnology" sumala sa kahulugan niini sa Artikulo 2 sa Convention nagpasabot sa bisan unsang teknolohiya nga mogamit sa mga biyolohikanhong sistemang, mga buhing organismo, o mga naggumikan niini, sa tumong nga maghimo o usbon ang produkto o mga proseso alang sa piho nga paggamit niini;
- (e) "Derivative" nagpasabot sa usa ka natural nga biochemical compound nga miresulta gikan sa genetic expression o metabolismo sa mga kapanguhaang biyolohiko o henetiko, bisan ug wala kini'y kinaiya kalambigit sa pagpaliwat.

Artikulo 3. Kasangkaran

Ang Kasabutan naglambigit sa mga kapanguhaang henetiko nga nahisilod sa Artikulo 15 sa Convention ug ang mga benepisyo gikan sa paggamit sa maong mga kapanguhaan. Kining maon Kasabutan nagalambigit usab sa mga kahibaloang tradisyonal kabahin sa mga kapanguhaang henetiko nga nahisulod sa kasangkaran sa Convention ug sa mga banepisyo nga nagagikan sa paggamit sa maong mga kahibaloan.

Artikulo 4. Kalambigitan sa ubang Internasyonal nga Kasabutan ug Instrumento

1. Ang mga probisyon niining maong Kasabutan dili maka-apekto sa mga katungod ug mga katungdanan sa mga Sakop nga mugna sa mga internasyonal nga kasabutan, gawas lang kung ang pagpatuman sa maong mga katungod ug katungdanan makahimo og seryosong kaudat o hulga ngadto sa mga nagkadaiyang kinaiyahang nga biyolohikal. Kining maong parapo wala nagatumong nga maghimo og paghan-ay sa importansya sa Kasabutaan ug ubang mga instrumentong internasyonal.

2. Walay bahin niining Kasabutan ang magapugong sa mga Sakop sa pagmugna ug pagpatuman ug ubang mga kasabutang internasyonal, apil na ang mga kasabutan kabahin sa "access and benefit-sharing," kundisyon nga ang maong mga kasabutan naga-suporta ug dili magkabangi sa tumong sa Convention ug niining Kasabutan.

3. Kining maong Kasabutan ipatuman subay sa pamaagi nga pagsuportahay sa ubang mga instrumentong internasyonal nga adunay kalambigitan niining Kasabutan. Hatagan og igong pagtagad ang mga buluhaton o pamaagi sa ubang instrumento ug organisasyong internasyonal, subay sa kundisyon nga kini naga-suporta ug dili magkabangi sa mga tumong sa Convention.

4. Kining maong Kasabutan mao ang instrumento alang sa pagpatuman sa hisgutan sa "access and benefit-sharing" sa Convention. Kung adunay laing instrumento kalabot sa ABS nga mahisubay ug dili magkabangi sa mga tumong sa Convention ug niining Kasabutan, kining maong Kasabutan dili mahimong maggamit sa Sakop o mga Sakop sa maong laing instrumento kabahin sa mga kapanguhaang henetiko nga nahi-apil sa ug maoy tumong sa

maong instrumento.

Artikulo 5. Makiangayon nga Pag-inambitay sa mga Benepisyo

1. Subay sa Artikulo 15, parapo 3 ug 7 sa Convention, ang mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapaninguhaang henetiko lakip ang pag-palambo ug pag-kumersyo niini ipaambit sa husto ug makiangayong pamaagi sa Sakop nga maoy tinubdan sa maong kapaninguhaan o ang Sakop nga nakaangkon sa maong kapaninguhaan subay sa Convention. Ang maong pag-inambitay pagahimuon subay sa nakasabutan nga pamaagi.

2. Ang matag Sakop mohimo ug mga tukmang lakang sa pamalaud, administratibo o polisiya sa tumong nga mapasiguro nga ang mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapaninguhaang henetiko nga anaa sa kamot sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad, sumala sa lokal nga pamalaud kabahin sa katungod niining mga lumad ug lokal nga komunidad sa maong mga kapaninguhaang henetiko, mapaambit sa makiangayong pamaagi sa mga nahisgutang komunidad, subay sa nahiuyunan nga kasabutan.

3. Aron sa pagpatuman sa Parapo 1 sa taas, ang matag Sakop mohimo ug mga haum nga mga lakang sa pamalaof, sa administratibo o sa polisiya

4. Ang mga benepisyo mahimong maglakip sa sa salapi o dili salapi nga benepisyo apil na apan dili limitado lamang sa mga nalista sa Annex.

5. Ang matag Sakop mohimo og tukmang mga lakang sa pamalaud, administratibo ug polisiya aron ang mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kahibaloang tradisyonal kalambigit sa mga kapaninguhaang henetiko nga nga mapaambit sa husto ug makiangayong pamaagi ngadto sa mga lumad gikauyunan nga mga hisgutanganikauyunan nga mga hisgutanan ad ug lokal nga komunidad nga maoy naghawid sa maong mga kahibaloan. Ang maong pag-inambitay mahisubay sa gikauyunan nga mga pamaagi.

Artikulo 6. Pagkuha sa mga Kapaninguhaang Henetiko

1. Sa pagpatuman sa mga katungod kabahin sa mga kinaiyanhon kapaninguhaan, ug subay sa mga pamalaud kabahin sa "Access and Benefit-sharing" ug ubang mga regulasyon, ang mga pagkuha sa mga kapaninguhaang henetiko mosubay sa nahisayud nga pagtugot (prior informed consent) gikan sa Sakop nga maoy tinubdan nga nasud sa maong kapaninguhaan o sa Sakop nga nanag-iya na sa maong kapaninguhaan henetiko sunbay sa Convention, gawas lang kung adunay managlahing pagtan-aw ang Sakop kabahin niini.

2. Sumala sa mga balaud sa nasud, ang matag Sakop mohimo og mga tukmang lakang satumong nga mapasiguro nga ang nahisayud nga pagtugot ug pagpangilabot sa mga lumad ug lokal nga komunidad makab-ot kabahin sa pagkuha sa mga kapaninguhaang henetiko diin aduna sila'y giila na nga katungod sa paghatag og pagtugot sa pagkuha sa maong mga kapaninguhaan.

3. Subay sa Parpo 1 sa hitaas, ang matag Sakop nga nanginahanglan og nahisayod nga pagtugot mohimo og mga gikinahanglan nga mga tukmang lakang sa pamalaud, administratibo ug polisiya alang sa:

(a) Paghatag og kasiguruhan, katin-awan ug pagka-ablihan sa ilang pamalaud kabahin sa

Access and Benefit-sharing o mga gipatuman nga mga regulasyon;

- (b) Paghatag og makiangayon ug dili nagdapigdapig nga mga pamagi ug proseso kabahin sa pagkuha sa mga kapaninguhaang henetiko;
- (c) Paghatag og impormasyon kung unsaon pag-himo sa mahisayod nga pagtugot;
- (d) Paghatag og tin-aw og abli nga mga nakasulat desisyon nga hinimo sa usa ka takos nasudnong autoridad, sa usa ka pamaagi nga tukma sa galastuhon ug sulod sa makatarunganong higayon;
- (e) Paghatag og permiso o katumbas niini sa panahon sa pagkuha sa kahinguhaang isip ebidensya sa adunay pagsanong sa pagkuha sa nahisayod nga pagtugot ug sa pagkab-ot sa gikahiuyunan nga mga hisgutanan, ug sa pagpahibalo niini ngadto sa Access and Benefit-sharing Clearing-House;
- (f) Sumala sa sitwasyon ug sa pamalaud sa nasud, maghimo og listahan sa mga panginhanglanon ug process kung unsaon pagkuha og nahisayod nga pagtugot ug ang pagpangilabot sa mga lumad ug lokal nga komunidad alang sa pagkuha sa mga kapanguhaang henetiko; ug,
- (g) Pagpatuman og tin-aw nga mga buluhaton ug pamagi alang sa pagkab-ot sa mga gikauyunan nga mga pamaagi. Ang maong mga pamaagi pagasulaton og moapil niining mosunod, lakip na sa ubang hisgutanan:
  - (i). Probisyong kabahin sa paghusay sa mga panagbangi;
  - (ii). Mga kauyunan kalambigit sa pagpaambit sa benepisyo apil na ang kabahin sa intellectual property rights;
  - (iii). Mga kauyunan sa paggamit sa ikatulong partido, kung aduna; ug,
  - (iiii). Kauyunan kabahin sa pag-usab sa katuyuan, kung asa kini magamit.

Article 7. Pagkuha sa mga Tradisyonal nga mga Kahibaloan nga adunay Kalambigit sa mga Kapanguhaang Henetiko

Nahisubay sa nasudnong balaud, ang matag Sakop mohimo og mga tukmang lakang, sa tumong nga ang mga tradisyonal nga mga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad makuha pinaagi sa nahisayod nga pagtugot ug pagpangilabot sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad, ug nga adunay nakab-ot nga gikauyunan nga mga hisgutanan.

Artikulo 8. Espesyal nga Konsiderasyon

Sa pagmugna ug pagpatuman sa balaud o regulasyon kabahin sa Access and Benefit-sharing, ang matag Sakop:

- (a) Mopahigayon sa mga sitwasyon nga magpaduso ug mag-awhag sa mga panuki-duki

nga modugang sa pag-tigum og paggamit sa malungtarong pamaagi sa nakadaiyang kinaiyahang biyolohical, ilabina sa mga nagalambo nga mga nasud, apil na pinaagi sa pinasayon nga mga pamaagi sa pagkuha alang sa dili pang-kumersyo nga panukiduki, samtang naglantaw sa panginhanglan nga bag-uhon ang tumong sa maong panukiduki;

- (b) Paghatag og igong pagtagas sa mga panghitabo nga makamugna og hulga o kadaut sa karon ug sa kalagmitan ngadto sa panglawas sa tawo, mananap o tanum suma sa nasudnon ug internasyonal nga paglantaw niini. Ang mga Sakop mamahimong mohatag og konsiderasyon alang sa paspas nga pagkuha sa mga kapanguhaang henetiko ug paspas nga makiangayong nga pag-inambitay sa mga benepisyo gikan sa maong mga kapanguhaang henetiko, apil na, ang pagpasayon sa pagkab-ot og barato nga pagpanambal sa mga nanginahanglan, ilabina sa mga nagalambo nga mga nasud;
- (c) Hatagan og konsiderasyon ang kamahinungdanon sa mga kapanguhaang henetiko alang sa pagkaon ug agrikultura ug ang bilihong papel niini alang sa kasegurohan sa pagkaon.

Article 9. Kontribusyon ngadto sa Pagtigum ug Malungtarong Paggamit

Ang mga Sakop maga-awhag sa mga mogamit ug mga tinubdan nga ipahimutang ang mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapanguhaang henetiko ngadto sa pagtigum sa mga nagkadaiyang kinaiyahang biyolohical, ug ang malungtaring paggamit sa mga nagkalainlaing bahin niini.

Article 10. Pangkalibutanon nga mga Mekanismo alang sa Pagpaambit sa mga Benepisyo

Hatagan og konsiderasyon sa mga Sakop ang mga panginahanglanon ug mga kinaiya sa usa ka pangkalibutanon nga pamaagi nga motubag sa husto ug makiangayong pag-inambitay sa mga benepisyo gikan sa paggamit sa mga kapanguhaang henetic ug mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa maong mga kapanguhaan nga anaa nahilangkub sa duha o pipila ka mga nasud o sa kahimtang diin dili mahimo nga mohatag o mokuha of nahisayod nga pagtugot. Ang mga benepisyo nga ipaambit sa mga mogamit sa mga kapanguhaang henetiko ug tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa maong mga kapanguhaan pianngi niining mekanismo pagagamiton sa pag-suporta sa pagtigum sa nagkadaiyang kinaiyan biyolohical ug malungtarong paggamit niini sa tibuok kalibutan.

Article 11. Kooperasyon sa mga Nasud

1. Sa mga sitwasyon diin ang susamang kapanguhaang henetiko anaa sa teritoryo sa sobra sa usa ka Sakop, manigkanmot ang maong mga Sakop magkaduyog sa tukmang pamaagi nga kalambigit ang mga lumad ug lokal nga komunidad, kung gikinahanglan, diin ang tumong mao ang pagpatuman niining Kasabutan.

2. Sa mga siwasyon diin ang susamang tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kakuhaang henetiko anaa sa pipila ka mga lumad o lokal nga komunidad sa pipla usab nga mga Sakop, ang maong mga Sakop maningkamot nga magkaduyog sa tukmang pamaagi, kalambigit usab ang mga lumad ug lokal nga komunidad sa tuyo nga mapatuman ang mga tumong ninining Kasabutan.

Artikulo 12. Tradisyonal nga Kahibaloan nga Kalambigit sa mga Kapanguhaang Henetiko

1. Sa pagpatuman sa ilang mga katungdanan ubos niining Kasabutan, ang mga Sakop, sumala sa ilang nasudnong balaod, mohatag og konsiderasyon ngadto sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad kalabot sa ilang mga naandan na nga pamalaud, kasabutan ug pamaagi kabahin sa mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko.

2. Ang mga Sakop, pinaagi sa epektibo nga partisipasyon sa mga lumad ug lokal nga komunidad, magmugna ug mga mekanismo nga maghatag ug kasayuran ngadto sa mga mamahimong mogamit sa mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko, kabahin sa ilang mga katungdanan, apil na ang mga pamaagi nga anaa sa Access and Benefit-sharing Clearing-House alang sa pagkuha ug ang husto ug makiangayong pagpaambit sa mga benepisyogikan sa paggamit sa maong mga kahibalo.

3. Ang mag Sakop maningkamot nga mohatag og tukmang suporta ngadto sa mga lumad ug lokal nga komunidad, apil ang kababaihan niining mga komunidad, kalabot sa ilang pagmugna sa mga musunod:

- (a) Kasabutan sa komunidad kabahin sa pagkuha sa mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko ug ang husto ug makiangayong pagpaambit sa mga benepisyogikan sa paggamit sa maong mga kahibaloan;
- (b) Mga pinaka-menos nga mga panginahanglanon alang sa pagka-uyunan nga kasabutan alang sa pagpasiguro sa husto ug makiangayong pagpaambit sa mga benepisyogikan sa paggamit sa mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko; ug.
- (c) Modelo nga mga probisyon alang sa kontrata kabahin sa pagpaambit sa mga benepisyogikan sa paggamit sa mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko.

4. Ang mga Sakop, sa ilang pagpatuman niining Kasabutan, hangtud sa mamahimo, dili ,opugomg sa naandan na nga paggamit ug pabbinayloay og mga kapanguhaang henetiko ug mga kalambigit nga tradisyonal nga kahibaloan sa sulod ug sa uban nga mga komunidad subay sa tumong sa Convention.

Artikulo 13. National Focal Points and Competent National Authorities

1. Ang matag Sakop mopili og usa national focal point kabahin sa Access and Benefit-Sharing. Ang maong national focal point mao ang magpahigayon sa mga kasayuran susama sa:

- (a) Alang sa mga aplikante nga gusto mokuha og mga kapanguhaang henetiko, kasayuran kabahin sa pamaagi sa pagkuha og nahisayud nga pagtugot ug ang paghimo og mga gikauyunan nga mga kasabutan, apil na kabahin sa pagpaambit sa mga benepisyog;

- (b) Alang sa mga aplikante nga gusto mokuha og mga tradisyonal nga mga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaan nga henetiko, kung mahimo, mga kasayuran kabahin sa mga pamaagi sa pagkuha og nahisayud nga pagtugot ug ang pangilabot, sa tukmang pamaagi, sa mga lumad ug lokal nga komunidad ug sa paghimo sa gikauyunan nga mga kasabutan, apil na ang kabahin sa pagpaambit sa mga benepisyo; ug,
- (c) Kasayuran kabahin nasudnon nga mga autoridad, nalambigit nga mga lumad ug lokal nga komunidad ug uban pang mga “stakeholders.”

Ang national focal point maoy responsible sa pakiglambigit sa Secretariat.

2. Ang matag Sakop mopili og usa o labaw pa sa usa nga mga nasudnong takus nga awtoridad kabahin sa Access and Benefit-Sharing. Ang maong mga nasudnong takus nga awtoridad, sumala sa mga nasudnong balaud, mga adminisytatibo ug polisiya nga mekanismo, maoy responsible sa paghatag og pagtugot kabahin sa mga pagkuha sa mga kapanguhaang henetiko, o, kun tukma, maghimo og nakasulat nga ebidensya nga ang mga panginahanglanon sa pagkuha nakab-ot na, ug responsible usab sa pagtambag kabahin sa haum nga mga pamaagi ug panginahanglanon alang sa pagkuha sa nahisayud nga pagtugot ug pagsulod sa usa ka gikauyunan nga mga hisgutanan.

3. Ang usa ka Sakop mamahimo nga mopili og usa lang ka opisina nga maoy mohimo sa gimbuhaton sa focal point ug nasudnong takus nga awtoridad.

4. Ang matag Sakop, sa dili pa molapas sa petsa sa pagsugod sa pagpatuman niining Kasabutan sa maong nasud, mopahibalo sa Secretariat sa kasayuran kabahin sa iyang national focal point ug nasudnong takus nga awtoridad o mga awtoridad. Kung ang Sakop motudlo sa supra sa usa ka nasudnong takus nga awtoridad, iya kining ipaabot ngadto sa Secretariat, apil na ang pagpahibalo kabahin niini, mga kasayuran sa mga katungdanan sa mga awtoridad. Kung gikinahanglan, ang maong mga kasayuran magalakip, sa labing menos, sa impormasyon kung kinsa sa mga awtoridad ang responsible kabahin sa kapanguhaan henetiko. Ang matag Sakop mopahibalo gidayon sa Secretariat kung adunay pag-usab sa pagtublo sa national focal point or sa kasayuran o katungdanan sa nasudnong takus nga awtoridad o mga awtoridad.

5. Ang mga kasayuran nga madawat sa Secretariat subay sa Parapo 4 sa hitaas ipahibalo kini sa Secretariat pinaagi sa Access and Benefit-sharing Clearing-House.

Artikulo 14. Ang Access and Benefit-sharing Clearing-House ug ang Pagpaambit sa mga Kasayuran

1. Tukurun amg usa ka Access and Benefit-sharing Clearing-House isip kabahin sa “clearing-house mechanism” ubos sa Artikulo 18. Parap 3, sa Convention. Magasilbi kini nga pamaagi sa pagpaambit og mga kasayuran kalambigit sa Access and Benefit-sharing. Mopahigayon kini sa pagpambit sa mga kasayuran gikan sa matag Sakop kabahin sa pagpatuman sa Kasabutan.

2. Sa walay pagsupak sa pagpanalipod sa tinagoan nga kasayuran, ang matag Sakop mohatag ngadto sa Access and Benefit-sharing Clearing-House og mga kasayuran nga

gikinahanglan niining Kasabutan, apil na ang mga impormasyon nga gikinahanglan sumala sa mga desisyon nga nakab-ot sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan. Ang maong mga kasayuran naga-apil aning mosunod:

- (a) Mga lakang kabahin sa pamalaud, administratibo ug polisiya nga kalambigit sa hisgutang Access and Benefit-sharing;
- (b) Kaduyuran kabahin sa national focal point ug takus nga nasudnong takus nga awtoridad o mga awtoridad; ug,
- (c) Mga pagtugot o katumbas niini nga gipagawas sa panahon sa pagkuha sa mga kapanguhaan isip ebidensya sa desisyon sa paghatag og nahisayud nga pagtugot ug sa paghimo sa mga gikauyunan nga mga hisgutanan.

3. Dugang kasayuran, kung aduna ug tukma, mahimong mahi-apil, sama sa:

- (a) Mga takus nga awtoridad kabahin sa mga lumad ug lokal nga komunidad ug mga kasayuran niini;
- (b) Modelo nga mga probisyon sa kontrata;
- (c) Mga pamaagi ug galamiton nga namugna alang sa pagsubay sa kapanguhaang genetiko; ug,
- (d) Mga buluhaton sa pamatasan ug mga labing maayong buhat.

4. Ang mga pamaagi sa pagpadagan sa Access and Benefit-sharing Clearing-House, laki na ang pagtaho sa iyang mga kalihukan, pagahisgutan ug paga-desisyonan sa Conference of Parties nagsilbing isip tigum sa mga Sakop niining Kasabutan diha sa unang tigum, ug padayong pagatun-an human niana.

Artikulo 15. Pagsunod sa mga Nasudnong Balaud o Regulasyon Kabahin sa Access and Benefit-sharing

1. Ang matag Sakop mohimo og tukma, epektibo ug igo nga mga lakang nga pamalaud, administratibo ug polisiya aron pagpaseguro nga ang mga kapanguhaang henetiko sa sulod sa iyang nasud nakuha pinasubay sa nahisayud nga pagtugot ug sa mga gikauyunang mga pamaagi sumala sa mga balaud kabahin sa Access and Benefit-sharing sa uban nga Sakop.
2. Ang mga Sakop mohimo og tukma, epektibo ug igo nga mga lakang aron pag-atubang sa mga sitwasyon diin adunay dili pagsunod sa mga gimbuhaton sumala sa Parapo 1 sa taas.
3. Amg mga Sakop, hangtud sa mahimo ug sa tukmang pamaagi, mohatag og tabang ngadto sa mga kaso sa paglapas sa mga nasudnong balaud ug regulasyon kabahin sa Access and Benefot-sharing sumala sa Parapo 1 sa hitaas.

Artikulo 16. Pagsunod sa mga Nasudnonf Balaod o Regulasyon Kabahin sa Access and Benefit-sharing sa mga Tradisyonal nga Kahibaloan Kalambigit sa Kapanguhaang

Henetiko

1. ng matag Sakop mohimo og tukma, epektibo ug igo nga mga lakang nga pamalaud, administratibo ug polisiya aron pagpasiguro nga ang mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko nakuha subay sa nahisayud nga pagtugot ug pagpangilabot sa mga lumad ug lokals nga mga komunidad ug nga adunay nahiuynana nga mga pamaagi sumala sa nasudnong balaud o regulasyon sa Access and Benefit-sharing sa pikas Sakop diin anaa didto ang mga lumad ug lokal nga komunidad.

2. Ang matag Sakop mohimo og mga tukma, epektibo ug igo nga mga lakang aron pag-atubang sa mga sitwasyon diin adunay dili pagsunod supak sa mga buluhaton sumala sa Parapo 1 sa hitaas.

3. Ang mga Sakop, hangtud sa mahimo ug sa tukma nga pamaagi, mohatag og tabang sa mga kaso kabahin sa mga pagsupak sa nasudnong balaud o regulasyon sumala sa Parapo 1

Artkulo 17. Pagsubay sa Paggamit sa mga Kapanguhaang Henetiko

1. Agi og pag-suporta sa pagsunod, ang matag Sakop mohimo og mga tukmang lakang aron pagsubay ug pagpalambo sa pagka-ihag sa paggamit sa mga kapanguhaang henetiko. Ang maong mga lakang, magalakip sa mosunod:

(a) Paghimo og usa or sobra pa sa usa nga mga tsekpoynt:

(i) Ang mga tsekpoynt mao ang mo-kolekta o modawat, sa tukmang pamaagi, og mga importanteng kasayuran kabahin sa nahisayud nga pagtugot, sa tinubdan sa maong mga kapanguhaang henetiko, sa paghimo og mga nahiuynan nga hilisgutanang, ug/o ang paggamit sa kapanguhaang henetiko.

(ii) Ang matag Sakop, sumala sa tukmang pamaagi ug depende sa sitwasyon sa matag tsekpoynt, mmanginahanglan sa mogamit sa kapanguhaang henetiko nga mohatag og subay sa hitaas nga parapo ngadto sa nahitungdang tsekpoynt. Ang matag Sakop mohimo og tukma, epektibo ug igo nga mga lakang isip pag-atubang sa mga sitwasyon sa dili pagsunod niini.

(III) Ang maong mga kasayuran, apil na ang gikan sa mga sertipiko nga giila na sa kalibuta, sa bisan asa kini makuha, ug samtang pagaanalipdan ang pagka_____ niini, ihatag ngadto sa mga nasudnong awtoridad, sa Sakop nga naghatag sa nahisayud nga pagtugot ug sa Access and Benefit-sharing Clearing House, suma sa tukmang pamaagi.

(Iv) Ang mga tsekpoynt kinahanglan nga epektibo ug mohimos sa ilang buluhaton sulama sa pagpatuman niining Parapo (a). Kinahanglan nga sila mahinungdanon sa paggamit sa mga kapanguhaang henetiko, o sa pagkolekta sa mga bililhong kasayuran, *inter alia*, sa bisan unsang hugna sa pagtuon, pagpalambo, pagmugna og mga kabag-uhan, sa dili pa ang pag-komersyo niini ug sa mismong pag-komersyo.

(b) Pag-awhag sa mga mogamit ug mga tinubdan sa mga kapanguhaang henetiko sa paglakip diha sa ilang gikauynan nga hilisgutanang ang pagpaambit sa mga kasayuran kabahin sa pagpatuman sa maong mga hilisgutanang, apil na pinaagi sa mga gikinahanglan nga mga pagtaho; ug.

(c) Pag-awhag sa paggamit sa mga kahimanan ug sistema sa komunikasyon nga epektibo ug dili hataas ang gasto.

2. Usa ka permiso o susama niini sumala sa Artikulo 6, Parapo 3 (e) ug gihatag ngadto sa Access and Benefit-sharing Clearing-House, mamahimong sertipiko sa pagsunod nga paga-ilhon sa tibuok kalibutan.

3. Ang giila sa kalibutan nga setipiko sa pagsunod mamahimong ebidensya nga ang mga kapanguhaang henetiko nga iyang gilangkub nakuha sumala sa nahisayud nga pagtugot ug nga namugna ang mga gikauyunan nga mga hilisgutanan, sumala sa mga nasudnong balaud o regulasyon kalambigit sa Access and Benefit-sharing sa Sakop nga maoy nagpahigayon sa nahisayud nga pagtugot.

4. Ang giila sa kalibutan nga sertipiko sa pagsunod magalangkob sa pinaka-menos sa mosunod nga mga kasayuran kung dili kini paga-ilhon nga **confidential**:

(a) Ang nagahatag nga awtoridad;

(b) Petsa sa paghatag;

(c) Ang tinubdan;

(d) Ang talagsaon nga timailhan sa maong sertipiko;

(e) Ang tawo o organisasyon nga maoy nahatagan sa nahisayud nga pagtugot;

(f) Ang hilisgutan o kapanguhaang henetiko nga maoy gilangkob sa maong sertipiko;

(g) Pagsanong nga namugna ang mga nahiuyunan nga mga hilisgutanan;

(h) Pagsanong nga nakuha ang nahisayod nga pagtugot; ug,

(i) Ang paggamit sa pang-lomersyo ug dili pang-komersyo nga katuyuan.

Artikulo 18. Pagsunod sa nga Nahiuyunan nga mga Hilisgutanan

1. Sa pagpatuman sa Artikulo 6, Parapo 3 (g) (I) ug Artikulo 7, ang matag Sakop mag-awhag sa mga tinubdan ug mga mogamit sa mga kapanguhaang henetiko ug/o tradisyonal nga mga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko nga ilakip sa gikauyunan nga hilisgutan ang probisyon kabahin sa paghusay sa mga panagbangi apil na ang mga mosunod:

(a) Ang buhatan nga nga maoy mohusay sa mga panagbangi;

(b) Ang tukmang balaod; ug/o,

(c) Mga alternatibong kapaingnan alang sa pagsulbad sa mga panagbangi, sama pinaagi sa pagpanaghusay niini.

2. Ang matag Sakop mopaseguro nga adunay kadangpan nga legal nga pamaagi, ubos sa pamalaud niini, ug nahisubay sa modumala sa susamang mga kaso, sa panahon nga adunay panagbangi kabahin sa nahiuyonan nga mga hilisgutanan.

3. Ang matag Sakop mohimo og tukma ug epektibo nga mga lakang kabahin niining mosunod:

(a) Kadangpan alang sa hustisya;

(b) Ang paggamit sa mga mekanismo alang sa pag-ila ug pagpatuman sa mga hukom gikan sa mga laing nasud ug ang paghatag of ganti.

4. Ang pagka-epektibo niining maong artikulo paga-tun-an pag-usab sa Conference of the Parties niining Kasabutan sumala sa Artikulo 31 sa maong Kasabutan.

Articulo 19. Mga Modelo nga mga Hilidgutanan sa mga Kontrata

1. Ang matag Sakop maga-awhag, sumala sa nahitukma, alang sa pag palambo, pag-taho ug paggamit sa mga hilisgutanan sa mga kontrata nga adunay base sa mga lain-laing sektor.

2. Ang COP, isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, magahimo og pagtuon kabahin sa paggamit sa mga hilisgutanan sa mga kontrata nga adunay base sa mga lain-laing sektor.

Artikulo 20. Mga Lagda sa Pamatasan, mga Sumabanan ug mga Labing Maayong Buhat ug/o mga Sukaranan

1. Ang matag Sakop maga-awhag, sumala sa nahitukma, sa pagpalambo, pagbag-o ug paggamit sa mga boluntaryo nga mga lagda sa pamatasan, mga sumbanan, ug mga labing maayong buhat kabahin sa Access & Benefit-sharing.

2. Ang Conference of the Parties, isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, moagahimo og pagtuon sa paggamit sa mga boluntaryo nga mga lagda sa pamatasan, mga sumbanan, ug mga labing maayong buhat ug maghatag og konsiderasyon alang sa pagsagop sa mga lagda sa pamatasan, mga sumbanan, ug mga labing maayong buhat ug/o mga sukaranan,

Artikulo 21. Pagpataas sa Kahibaloan

Ang matag Sakop mohimo og mga lakang sa pagpataas sa kahibaloan kabhin sa kamahinungdanon sa mga kapanguhaang henetiko ig mga tradisonal nga kahibaloan kalambigit sa kapanguhaang henetiko, ug ang ang mga hilisgutanan kabahin sa Access and Benefit-sharing. Ang maong mga lakang magalakip sa mosunod:

- (a) Pagpaduso sa Kasabutan, lakip na ang mga tumong niini;
- (b) Pagpahigayon og mga tigum sa mga lumad ug mga lokal nga mga komunidad ug mga hugpong nga adunay kalabutan niini;
- (c) Pagtukod ug pag-padayon sa usa ka opisina nga mohatag og tabang ngadto sa mga luma ug mga loka nga komunidad ug mga kalabot nga mga hugpong;
- (d) Pagpakuyanap sa kasayuran pinaagi sa usa ka nasudnong buhatan;
- (e) Pagpaduso sa mga boluntaryo nga mga lagda sa pamatasan, mga sumbanan, ug labing maayong mga buhat ug/o sujaranan subay sa mga konsultasyon sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad ug mga kalabit nga hugpong;
- (f) Pagpaduso, sa tukmang pamaagi, of mga pagbinayloay og mga kasinatian sa diha sa lokal, rehiyonal ug internasyonal nga lebel.
- (g) Edukasyon ug pagbansay-bansay sa mga gumagamit ug mga tinubdan sa mga kapanguhaang henetiko ug mga tradisyonal nga kahibaloan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko kabahin sa ilang mga obligasyon sa hisgutanang Access and Benefit-sharing;
- (h) Pagpanilabot sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad ug mga kalabot nga mga hugpong diha sa pagpatuman niining Kasabutan; ug,
- (i) Pagpataas sa kasayuran kabahin sa mga kasabutan ug mga pamaagi sa mga lumad ug mga lokal nga komunidad.

Artikulo 22. Kapasidad

1. Ang mga Sakop magatinabangay alang sa pagpalambo sa mga kapasidad ug pagpalig-on sa kapanguhaang tawhanon ug kapasidad sa institusyon alang sa epektibo nga pagpatuman niining Kasabutan sa mga Sakop diha sa mga nagalambo nga mga nasud, ug ilabina sa mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya, pinaagi sa mga institusyon ug organisasyon nga pangkalibutan, rehiyonal, ubos sa rehiyonal ug nasudnon. Niining maong konteksto, ang mga Sakop mopahigayon sa pakiglambigit sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad ug kalabut nga mga hugpong, lakip na ang mga organisasyon nga dili gobyerno (non-government organizations) ug sa pribadong sektor.

2. Ang panginahanglanon sa mga nagalambo nga mga nasud, ilabina sa mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya alang sa mga kapanguhaan nga pinansyal sumala sa mga kalabut nga mga probisyon sa Convention pagahatagan og konsiderasyon alang sa pagapalambi sa kapasidad alang sa pagpatuman niinig Kasabutan.

3. Isip basehan alang sa mga tukmang lakang kalabot sa pagpatuman niining Kasabutan, ang mga nagalambo nga mga nasud, ilabina sa mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo

ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya maga-ila sa ilang mga panginahanglanon ug prayoridad alang sa nasudnong kapasidad pinaagi sa kaugalinong pagtuki sa nasudnong kapasidad ug prayoridad sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad ug mga kalabut nga mga hugpong, nga ila nang giila, diin hatagan og dakong bili ang panginahanglanong kapasidad ug prayoridad sa mga kababainhan.

4. Agi og pagsuporta sa pagpatuman niining Kasabutan, ang pagpalambo sa kapasidad magalakup niining mga mosunod:

- (a) Kapasidad sa pagpatuman ug pagsunod sa mga gikinahanglan niining Kasabutan;
- (b) Kapasidad sa pagpakigsabot kalabut sa mga gikauyunan nga mga hilisgutanan;
- (c) Kapasidad sa pagpalambo ug pagpatuman sa mga nasudnon nga mga lakang sa pamalaud, administratibo ug polisiya kabahin sa Access and Benefit-sharing; ug,
- (d) Kapasidad sa mga nasud nga magpalambo sa ilang kaugalinging kapasidad sa pagpanukiduki aron modugan og bili sa ilang kapanguhaang henetiko;

5. Ang mga lakang sumala sa Parapo 1 ngadto sa 4 sa hitaas, magalakup niining mga mosunod:

- (a) Pagpalambo sa mga pamaaging legal ug institusyonal;
- (b) Pagpaduso sa kaangayan sa mga pagsabot-sabot kabahin sa mga nahiuyunan nga mga hilisgutanan;
- (c) Ang pagpatuman sa pagsunod;
- (d) Paggamit sa pinakamaay nga mga kahimanan sa komunikasyon ug mga sistema sa Internet alang sa Access and Benefit-sharing;
- (e) Ang pagpalambo ug paggamit sa mga pamaagi sa paghatag og bili;
- (f) Pagkolekta og mga kapanguhaang biyolohikal, mga kalambigit nga panukiduki ug mga pagtuon kalabot sa taxonomiya.
- (g) Pagbalhin sa teknolohiya, ug impastraktura ug kapasidad nga teknikal alng sa paghimo sa pagblahin sa teknolohiya;
- (h) Pagpalambo sa kontribusyon sa mga kalihukan kabahin sa access and Benefit-sharing ngadto sa pag-konserbar sa nakadaiyang kapanguhaang biyolohikal ug anf malungtarong paggamit sa mga ginsakopan niini;
- (i) Espesyal nga mga lakang sa pagpalambo sa kapasidad sa mga kalabut nga mga hugpong kabahin sa Access and Benefi-sharing; ug,

- (j) Espesyal nga mga lakang alang sa pagpalambo sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad ilabina sa pagpalambo sa kapasidad sa mga kababainhan sa sulod niining maong mga komunidad kalabot sa pagakuha sa mga kapanguhaang henetiko ug/o tradisyonal nga mga kahialoan kalambigit sa mga kapanguhaang henetiko.

(6) Ang mga kasayuran kabahin sa mga pagpalambo sa kapasidad diha sa nasudnon, rehiyonal ug internasyonal nga lebel, nga gihimo sumala sa Parapo 1 ngadto sa 5 sa hitaas, ipaambit ngato sa Access and Benefit-sharing Clearing House sa tumong nga mapaduso ang paghiusa ug pagtinabanay diha sa pagpalambo sa kapasidad kabahin sa Access and Benefit-sharing.

Artikulo 23. Pagbalhin sa Teknolohiya, Pagtinabangay ug Kooperasyon

Sumala sa Artikulo 15, 16, 18 ug 19 sa Convention, ang mga Sakop magatinabangay ug mag-kooperar sa mga programa alang sa pagpanukiduki ug pagpalambo nga teknikal ug syentipiko, lakip na ang mga kalihukan sa pagtuon sa biotechnology, isip pamaagi sa pagkab-ot sa mga tumong niining Kasabutan. Ang mga Sakop mohimo og pagpaduso ug pag-awhag alang sa pagkuha sa mga teknolohiya ug pabalhin sa mga teknolohiya ngadto sa mga nagalambo nga mga nasud, ilabina sa mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya aron sa mahitabo ang paglambo ug paglig-on sa usa ka maayo ug masaligan nga sukaran alang sa pagkab-ot sa nga tumong sa Convention ug niining Kasabutan. Kung mahimo ug kung asa haum, ang maon mga pagtinabangay mahitabo sa sulod o kalambigit sa usa ka Sakop o sa mga Sakop nga nagahatag og mga kapanguhaang henetiko nga mao ang nasud o mga nasud nga tinubdan sa maong mga kapanguhaan o ang Sakop o mga Sakop nga nakakuha og mga mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya kapanguhaang henetiko pinasubay sa Convention.

Artikulo 24. Ang mga Dili Sakop

Ang mga Sakop maga-awhag sa mga dili mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya Sakop nga mosubay niining Kasabutan ug mopaambit og haum nga mga kasayuran ngadto sa Access and Benefit-sharing Clearing-House.

Artikulo 25. Mga Mekanismong Pinan mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya **syal**

1. Dinha sa paglantaw sa mga kapanguhaang pinasyal alang sa pagpatuman niining Kasabutan, ang mga Sakop magahatag og pagtagad sa mga probisyones sa Artikulo 20 sa Convention.

2. Ang mga mekanismong pinasyal sa Convention mao usab ang mekanismong pinansyal niining Kasabutan.
mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga mga nasud nga pinaka-ubos ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang

ekonomiya

3. Kabahin sa pagpalambo sa kapasidad nga nahisgutan sa Artikulo 22 niining Kasabutan, ang Conference of the Parties isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, sa paghatag og giya kalabut sa sa mekanismong pinansyal nga nahisgutan sa Parapo 2 sa hitaas, alang sa konsiderasyon sa Conference of the Parties, magahatag og pagtagas sa panginahanglanon sa mga Sakop gikan sa mga nagalambo nga mga nasud, ilabina mga nasud nga ubos pa ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya, alang sa kapanguhaan pinansyal, lakip na ang panginahanglanon ug prayoridad alang sa kapasidad sa mga lumad ug lokal nga mga komunidad, apil na ang mga kababainhan sa sulod niining mga komunidad.

4. Sa konteksto sa Parapo 1 sa hitaas, ang mga Sakop magahatag usab og pagtagad sa mga panginahanglanon sa mga Sakop gikan sa mga nagalambo nga mga nasud, ilabina mga nasud nga ubos pa ang paglambo ug mga gagmayng isla nga nasud, ug mga nasud nga adunay pagbag-o sa ilang ekonomiya, sa ilang paningkamot sa pag-ila ug pagpatuman sa ilang mga knahanaglanon alang sa pagpalambo sa kapasidad sa tumong nga pagpatuman niining Kasabutan.

5. Ang paggiya sa mekanismong pinansyal sa Convention sa mga desisyons nga adunay kalabutan sa Conference of the Parties, lakip na kadtong mga nahiuyunan na sa wala pa masagop kining Kasabutan, pagagamiton sa mga probisyones niining Artikulo.

6. Ang mga Sakop gikan sa mga milambo na nga mga nasud mahimo nga mo mohatag, ug ang mga Sakop gikan sa mga nagalambo nga nasud ug mga nasud nga nagabag-o ang ekonomiya, mokuha, og mga kapanguhaang pinansyal ug uban pa alang sa pagpatuman sa mga probisyones niining Kasabutan pinaagi sa kooperasyon sa duha ka nasud, diha sa rehiyon ug pinaagi sa dinaghan nga mga tinabangay.

Artikulo 26. Ang Conference of the Parties Nagasilbing Tigum sa mga Sakop niining Kasabutan

1. Ang Conference of the Parties magasilbi nga tigum sa mga Sakop niining Kasabutan.

2. Ang mga Sakop sa Convention nga dili Sakop niining Kasabutan mahimo nga moapil isip maga-oberba sa dagan sa tigum sa mga Sakop niining Kasabutan. Sa panahon nga ang Conference of the Parties magasilbi nga tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, ang mga desisyon sa ilawm niining Kasabutan mamahimo lang nga pagahimoon sa mga Sakop niini.

3. Sa panahon nga ang Conference of the Parties magasilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, ang bisan kinsang miembro sa Bureau of the Conference of the Parties nga nag-representar sa usa ka Sakop sa Convention apan, sa maong higayon, dili sa usa ka Sakop niining Kasabutan, paga-pulihan sa usa ka miembro nga pagapilion pinaagi sa eleksyon gikan sa mga Sakop niining Kasabutan.

4. Ang Conference of the Parties nga nagasilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan mohimo og regular nga pagtuon sa pagpatuman niining Kasabutan ug mhimo, sulod sa iyang gahum, mga kinahanglanon nga mga desisyon alang sa pagpaduso sa iyang epektibo nga pagpatuman. Mohimo siya sa iyang mga gimbuhaton sumala sa gihatag sa niining Kasabutan ug:

- (a) Mohimo og rekomendasyon sa bisan unsang matang nga kinahanglanon alang sa pagpatuman niining Kasabutan;
- (b) Magahimo og sanga nga kahugpungan sumala sa gikinahanglan alang sa pagpatuman niining Kasabutan;
- (c) Mangita og gamiton, kung asa nahitukma, ang serbisyo ug kooperasyon ug ang kasayuran nga gihatag sa mga adunay takus nga mga organizasyong nga internasyonal, mga organisasyon sa mga naghugpong nga mga gobyerno, ug mga kahugpungan nga dili sa gobyerno;
- (d) Magahimo sa porma ug sa agwat sa panahon alang sa pagpadala sa kasayuran pinasubay sa Artikulo 29 niining Kasabutan ug pagdawat sa maong kasayuran apil na ang mga taho nga gikan sa mga sanga nga kahugpungan;
- (e) Tun-an ug mosagop, kung gikinahanglan, og mga kausaban niining Kasabutan ug sa iyang Annex, ug uban pang mga sumpay niining Kasabutan, nga nakita nga panginahanglanon alang sa pagpatuman niining Kasabutan; ug,
- (f) Mohimo og uban pang gimbuhaton kung kini gikinahanglan sa pagpatuman niining Kasabutan.

5. Ang mga lagda sa pamaagi sa Conference of the Parties ug ang lagda pinansyal sa Convention pagagamiton, lakip na ang mga kausaban niini, ubos niining Kasabutan, gawas lang sa kung unsa ang nahiusahang desisyon sa Conference of the Parties nga nagasilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan.

6. Ang unang tigum sa Conference of the Parties nga magsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan pagatawag sa Secretariat ug himoon nga dungan sa unang tigum sa Conference of the Parties nga pagatakdaon human sa petsa sa pagkahimong epektibo niining Kasabutan. Ang mosunod nga mga ordinaryong tigum sa Conference of the Parties nga nagasilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan pagahimoon dungan sa ordinaryo nga tigum sa Conference of the Parties, gawas lang kung unsa ang desisyon sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan.

7. Ang mga talagsaon nga tigum sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan pagahimoon sa ubang higayon kung nakita nga gikinahanglan sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, o pinaagi sa nakasulat nga hangyo sa bisan kinsang Sakop, sa kundisyon nga sulod sa unom ka bulan gikan sa pagpadala sa maong hangyo ngadto sa Secretariat, kini paga-suportahan sa labing menus usa sa ikatulo sa tanang mga Sakop.

8. Ang Tinipong Kanasuran, ang iyang mga espesyal nga mga ahensya ug ang International Atomic Energy Agency, ug unban nga mga nasud nga sakop sa mga niini o mga naga- obserba nga dili sakop sa Covention, mahimong ma-representahan isip taga- obserba sa mga tigum sa Conference of the Parties nga nagasilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan. Ang bisan unsang kahugpungan o ahensya, bisan nasudnon o internasyonal, gobyerno o dili gobyerno, nga kwalipikado sa mga hilisgutan sa sulod niining Kasabutan ug nga nagpahibalo sa Secretaria sa iyang gusto nga ma-represnetahan isip taga- obserba sa usa ka

tigum sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan pagadawaton gawas lang kung usa tulo sa tanang mga Sakop mosupak niini sumala niining Artikulo, ang pagdawat ug pag-apil sa mga taga-oberba magasunod sa lagda sa mga pamaagi, subay sa Parapo 5 sa hitaas.

Artikulo 27. Mga Sanga nga Kahugpungan

1. Ang bisan unsang sanga nga kahugpungan nga pagahimoon sa o ubos sa Convention mahimong mosilbi niining Kasabutan, apil na ang pag-desisyon sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan. Ang maong mga desisyon magahatag og mga piho nga mga gimbuhaton.

2. Ang mga Sakop sa Convention nga dili Sakop niining Kasabutan mahimong moapil isip taga-oberba sa dagan sa bisan unsa nga tigum sa busab ubsa nga sangang kahugpungan. Kung ang usa ka sangang kahugpungan sa Convention magasilbing sangang kahugpungan niining Kasabutan, ang mga desisyon ubos niining Kasabutan pagadawaton lang sa mga Sakop niining Kasabutan.

3. Kung ang usa ka sangang kahugpungan sa Convention mohimo sa iyang gimbuhaton kabahin sa mga hilisgutanan niining Kasabutan, ang bisan knsang miembro sa buhatan sa maong sangang kahugpungan nga naga-represntar sa usa ka Sakop sa Convention, apan, sa maong higayon, dili Sakop niining Kasabutan, pagapulihan og usa ka miembro nga pagapilion pinaagi sa eleksyon gikan sa mga Sakop niining Kasabutan.

Artikulo 28. Secretariat

1. Ang Secretariat nga gitukod subay sa Artikulo 24 sa Convention magasilbing secretariat niining Kasabutan.

2. Ang Artikulo 24, Parapo 1, sa Convention kabahin sa mga gimbuhaton sa Secretariat pagagamiton, lakip ang mga kausaban, niining Kasabutan.

3. Sa hisgutanan nga kini sila managlahi, ang gasto sa mga serbisyo sa Secretariat alang niining Kasabutan pagatubagon sa mga Sakop niini. Ang Conference of the Parties isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan mohimo og desisyon, as iyang unang tigum, kabahin sa mga pagpahan-ay sa mga gikinahanglan nga galastuhon

B. Pagsubay ug Pagtaho

Ang matag Sakop mohimo og pagsubay sa pagpatuman sa iyang mga katungdanan ubos niining Kasabutan ug mohimo og mga pagtaho, sumala sa porma nga pagamugnaon sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigu, sa mga Sakop niining Kasabutan, ngadto sa Conference of the Parties nga nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan kabahin sa mga lakang nga iyang gihimo sa pagpatuman niining Kasabutan.

Artikulo 30. Mga Pamaagi ug Mekanismo alang sa Pagpaduso sa Pagsunod niining Kasabutan

Ang Conference of the Parties isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, sa

una niyang tigum, magatuki ug magkauyon og mga pamaagi sa kooperasyon mga mekanismong institusyonal alang sa pagpaduso ang pagsunod sa mga probisyones niining Kasabutan ug paghisgut sa mga kaso sa dili pagsunod niini. Kini nga mga pamaagi ug mekanismo magalakip sa mga probisyones sa paghatag of tambag o tabang, king asa kini haum. Kini himulag, ug dili magababag, sa mga paghusay sa mga panagbangi ug sa mekanismo ubos sa Artikulo 27 sa Convention.

Artikulo 31. Pagtasa ug Pagduki

Ang Conference of the Parties isip nagsilbing tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, sa paglabay sa upat ka tuig gikan sa pagsugod sa pagpatuman niining Kasabutan ug sa matag higayon nga gitakda sa Conferenece of the Parties nga nagsiling tigum sa mga Sakop niining Kasabutan, mohimo ug ebalwasyon sa pagka-epektibo niining Kasabutan.

Artikulo 32. Pirma

Kining maong kasabutan abli alang sa pagpirma sa mga Sakop sa Convention adto sa United Nations Headquarters sa New York gikan sa 2 Pebrero 2011 ngadto sa 1 Pebrero 2012.

Artikulo 33. Pagsugod sa Pagpatuman

1. Kini nga Kasabutan magasugod sa iyang pagpatuman sa ika-siyaman (90th) nga adlaw gikan sa petsa sa pagdeposito sa ika-lim-an (50th) nga instrumento sa ratipikasyon, pagdawat, pag-uyon o pagsulod sa mga o mga hugpong rehiyonal alang sa ekonomikanhong paghiusa nga Sakop usab sa Convention.

2. Kini nga Kasabutan magasugod sa iyang pagpatuman sa usa ka nasud o mga hugpong rehiyonal alang sa ekonomikanhong paghiusanga mi-ratipikar, midawat, o miuyon niining Kasabuton o misulod niini human sa pagdeposito sa ika-lim-an nga instrumento sumala sa Parapo 1 sa hitaas, sa ika-siyaman nga adlaw human sa petsa diin ang maong Nasud o hugpong rehiyonal alang sa ekonomikanhong panaghiusa nakadeposito sa ilang instrumento sa ratipikasyon, pagdawat, pag-uyon o pagsulod, o sa petsa diin ang Convention nagasugod sa pagpatuman alang sa Nasud o hugpong rehiyonal alang sa ekonomikanhong panaghiusa, kung asa mas ulahing nahitabo.

3. Pinasubay sa parapo 1 ug 2 sa hitaas, ang bisan unsang instrumento nga gideposito sa usa ka hugpong rehiyonal alang sa ekonomikanhong panaghiusa dili pagaiphon isip dugang sa mga nadeposito sa mga sakop nga nasud sa maong hugpong.

Artikulo 34. Reserbasyon

Walay reserbasyon ang pagadawaton alang niining Kasabutan.

Artikulo 35. Paghawa

1. Sa bisan unsang panahon human sa duha ka tuig gikan sa pagsugod sa pagpatuman niining Kasabutan alang sa usa ka Sakop, ang maong Sakop mahimong mohawa gikan niining Kasabutan pinaagi sa paghatag og nakasulat nga pagpahibalo ngadto sa Depository.

2. Ang maong paghawa mamahimo sa human sa usa ka tuig gikan sa pagdawat sa Depositary, or sa ulahi nga petsa sumala sa nahibutang sa pagpahibalo sa paghawa.

Artikulo 36. Panghimatuud

Ang orihinal niining Kasabutan, siin ang gisulat sa Arabiko, Intsik, Ingles, Pranses ug Espanol adunay susama ka pagkamatuod, pagadeposito ngadt sa Secretary-General sa Tinipong Kanasuran.

SA KASAKSIHAN NIINI, ang nakapirma sa ubos, nga adunay gahum sa paghimo sa ingon mipirma niining Kasabutan sa petsa nga nahimutang.

GIHIMO sa Nagoya sa ika-kawhaan-ug-siyam nga adlaw sa Oktubre tuig dos mil diyos.

Annex. Mga Benepisyo nga Pinaagi sa Salapi ug Dili Salapi

1. Ang mga benepisyo nga pinaagi sa salapi mahimong magalakup, apan dili lang limitado, niining mosunod:

- (a) Bayad alang sa matag nakolekta;
- (b) Direkta nga pagbayad;
- (c) Bayad alang sa mga mahinungdanong panghitabo;
- (d) Bayad alang sa mga "royalties;"
- (e) Bayad alang sa lisensya kung adunay pag-kumersyo;
- (f) Espesyal nga bayad ngadto sa mga pondo nga pagagamiton alang sa pagtigum ug malungtarong paggamit sa nagkadaiyang kinaiyahan;
- (g) Sweldo ug mga nagustohang pamaagi sumala sa nahiuyunan;
- (h) Pondo alang sa mga panukiduki;
- (i) Hiniusang kalihukan;
- (j) Hiniusang pagpanag-iya sa kalabot nga mga "intellectual property rights."

2. Ang mga benepisyo nga dili pinaagi sa salapi mahimong magalakup, apan dili lang limitado, niining mosunod:

- (a) Pakig-inambitay sa mga resulta sa panukiduki ug pagpalambo

- (b) Pagtinabangay, kooperasyon ug paghatag og ikatampo ngadto sa mga programa alang syentipiko nga panukiduki og pagpalambo, ilabina sa mga kalihukan kalabot sa “biotechnology” nga kung mahimo anha pagahimoon sa Sakop nga maoy tinubdan sa kapanguhaan henetiko;
- (c) Pagpangilabot sa pagmugna og produkto;
- (d) Pagtinabangay, kooperasyon ug paghatag og ikatampo ngadto sa edukasyon ug pagbansay-bansay;”
- (e) Pagpasulod ngadto sa “ex sit” nga mga pasilidad para sa mga kapanguhaang henetiko ug tigumanan sa mga kasayuran;
- (f) Pagbalhin ngadto sa tinubdan sa kapanguhaang henetiko sa mga kahibaloan ug teknolohiya ubis sa husto ug pinaka-mapuslanon nga pamaagi, lakip na kabahin sa mga paborableng kasabutan, ilabi na, mga kahibaloan ug trknolohiya nga mogamit og mga kapanguhaan henetiko, lakip na ang “biotechnology,” o mga adunay kalambigitan sa pagtigum ug malungtarong paggamit sa nagkadaiyan kinaiyahan;
- (g) Pagpalig-on sa kapasidad alang sa pagbalhin sa teknolohiya;
- (h) Pagpalig-on sa kapasidad sa mga institusyon;
- (i) Kapanguhaang tawhan ug materyal aron mapalig-on ang kapasidad alang sa pagdumala ug pagpatuman sa mga regulasyon kabahin sa pagkua;
- (j) Pagbansay-bansay kalabot sa kapanguhaang henetiko diin adunay tibuok nga pag-apil sa mga nasud nga maoy tinubdan sa mga kapanguhaang henetiko, ug kung mahimo, adto himoon sa maong mga nasud.

- end -